

TIMBRO

Norge – mellan populism och reformer

Janerik Larsson

TIMBRO • Maj 2014

Om författaren

JANERIK LARSSON är rådgivare på Timbro samt journalist och författare. Han har nyligen skrivit rapporten ”Maktens ok – vad Danmark och Finland kan lära Sverige om vänsterpopulism”.

© Författaren och Timbro 2014

ISBN: 978-91-87709-31-9

www.timbro.se

info@timbro.se

Innehåll

Ett av världens rikaste länder · 4

Fremskrittspartiets populistiska arv · 6

Norges Olof Palme och en splittrad vänster · 8

Avvaktande stödpartier · 9

Slutsatser · 10

Ett av världens rikaste länder

Hur bedriver man ansvarsfull reformpolitik i ett av världens rikaste länder?

Så kan man summera utmaningen för Norges borgerliga regering, ledd av Høyres partiledare Erna Solberg som bildade sin regering tillsammans med Fremskrittspartiets Siv Jensen efter stortingsvalet i september 2013.

Väljarnas dom kommer först i nästa stortingsval i september 2017, men kommunalvalet i september 2015 kommer att visa vart vinden blåser.

I norska medier förekommer många opinionsundersökningar med ganska skiftande resultat. Den enda slutsatsen hittills är att vinden inte slagit om utan att det fortsatt råder en borgerlig medvind.

Vi tänker väl ofta på Norge som ett grannland, snarlikt vårt eget. Men det är en felsyn. Norge är världens rikaste ”vanliga” land om man använder OECD:s eller Världsbankens statistik. Före Norge ligger bara Qatar, Luxemburg och Singapore – länder som på olika sätt har mycket speciella förutsättningar. Sverige kommer långt, långt efter.

Vad betyder detta välstånd för möjligheten att reformera norsk politik? Erfarenheten från många länder – inte minst Sverige – är ju att de djärvaste förändringarna ofta föreslås i svåra tider.

Om man tittar tillbaka på norsk politik under det senaste århundradet är det kanske mest överraskande att landet trots överväldigande välstånd lyckats genomföra ett antal gedigna, långsiktiga reformer.

Regeringarna Stoltenberg (2005–2009 och 2009–2013) använde begreppet ”arbetslinjen” som sin främsta paroll och genomdrev under sin andra regeringsperiod en imponerande pensionsreform. Men även hanteringen av den statliga Oljefondens intäkter har varit förhållandevis stram.

Den första Stoltenbergregeringens reformer uppskattades också av väljarna, i varje fall lyckades regeringskoalitionen (Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti och Senterpartiet) bli omvald 2009.

Särskilt bra gick valet för Arbeiderpartiet, vilket innebar att SV-ledaren Kristin Halvorsen fick lämna över finansministerposten till socialdemokraten Sigbjørn Johnsen, en partiveteran som var finansminister 1990–1996 och även ordförande i en statlig utredning som reformerade pensionssystemet.

Vad kommer regeringen Solberg att göra? Å ena sidan finns i den norska opinionen inga stora reformkrav. Å andra sidan lever Norge långsiktigt farligt.

Norges arbetslöshet redovisas enligt landets officiella statistik som kring 4 procent, men det är missvisande. Faktum är att var femte norrmann i arbetsför ålder är sjukskriven eller förtidspensionerad. Det som på norska kallas ”trygd”, det gigantiska välfärdssystemet, döljer en hög faktisk arbetslöshet.

Samtidigt är de norska medborgarna nöjda. Deras köpkraft har skjutit i höjden även om den norska kronan på sistone backat något. För många norska familjer räcker köpkraften numera inte bara till en årlig semesterresa till solen utan minst två.

Inget annat land i Europa har lika stor andel av sin befolkning utanför arbetsmarknaden som Norge. Förklaringen är enkel: ersättningsnivåerna i trygghetssystemen är på tok för höga, sjukpenningen ersätter till exempel 100 procent av lönen i upp till ett år.

Det finns ett avtal mellan fack och arbetsgivare om att minska sjukskrivningarna genom ”arbetsmiljöförbättringar”. Detta väger dock mycket lätt gentemot ett system som ger kraftiga, felaktiga incitament.

I Sverige är frågan om ersättningsnivåerna i sjuk- och arbetslöshetsförsäkringen ständigt aktuell. Men i motsats till den norska debatten finns här starka aktörer som varnar för alltför höga nivåer. I Norge är det tystare.

Här ligger en av de största utmaningarna för Solbergs regering. På något sätt måste man börja ta itu med systemfelen, vilket förutsätter medverkan från facken och arbetsgivarorganisationerna.

I mars i år ingick arbetsmarknadsparterna ett nytt avtal om ”uppföljning av sjukanmälningar” och arbetsminister Robert Eriksson (Fremskrittspartiet) uttryckte förhoppningar om goda resultat framöver. Ambitionsnivån och tonläget är dock ett helt annat än det som präglade den svenska alliansregeringen.

I grunden finns en växande klyfta mellan oljeekonomin och fastlandsekonomin. Vad ska Norge göra efter oljan och gasen? Jag har hört frågan ställas sedan jag började följa norsk politik på 1960-talet i samband med de första stora oljefynden i Nordsjön. Några svar presenteras däremot sällan.

När jag letar på nätet efter norsk debatt om sjukpenningen hittar jag några artiklar av Kristin Clemet, ledare för den borgerliga tanke-smedjan Civita, från 2009. En av dem har rubriken ”Skrämd till tysthet”.

Det är fruktan att mista väljare som skrämmer partier av alla kulörer till tystnad. Clemet pekar på attitydmätningar som visar att andelen norrmän som instämmer i påståendet ”arbetet är väldigt viktigt i Norge” mellan 1990 och 2004 fallit från 73 procent till 53 procent. Jag undrar hur låg siffran är i dag.

I norska affärstidningen Dagens Næringsliv skrev nyligen ekonomi-professor Hilde C. Bjørnland att ”ska vi ha flera ben att stå på efter oljan måste konkurrenskraften och produktiviteten vara i fokus”.

Inför valet i höstas skrev hon i samma tidning:

”Jag tycker det är förbluffande att i en viktig råvaruproducent som Norge så är ekonomisk sårbarhet i stort sett helt frånvarande i debatten. I stället framstår politikerna för närvarande som intressegrupper som slåss om snart sagt obegränsade medel till det de önskar sig. Norsk ekonomi kräver politiker som vågar välja bort.”

Fremskrittspartiets populistiska arv

Parallellen mellan debatten i dagens Norge och den politik som fördes i Sverige före 2006 års val är uppenbar. Men när norsk politik kommer på tal i Sverige handlar diskussionen sällan om detta, utan i stället ofta om Fremskrittspartiets roll.

Det allra mesta som skrivs i svensk debatt om Fremskrittspartiet handlar om deras negativa syn på invandring.

Det finns goda skäl att kritisera denna, samtidigt som man bör vara medveten om att inte bara FrP utan samtliga norska partier har en mer restriktiv syn på invandring än den som gäller i Sverige.

Det bör också tilläggas att FrP markerar tydligt avstånd både till Dansk Folkeparti och i synnerhet till Sverigedemokraterna.

Det finns skäl att fundera över Fremskrittspartiets inflytande även på det område denna rapport behandlar, nämligen förutsättningarna för en seriös och genomförbar reformpolitik.

I början av 1970-talet bildade den karismatiska småbrukaren Anders Lange ett eget parti: Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep (ALP). Det var en norsk variant av den danske högerpopulisten Mogens Glistrups Fremskridtspartiet som gjorde stor succé i folketingsvalet 1973. Glistrups parti blev mest uppmärksammat internationellt för sitt förslag att ersätta det danska försvaret med en telefonsvarare som på ryska sa ”vi ger oss!”

Den norske politiske entreprenören Carl I Hagen tog över resterna av ALP efter grundaren och kring 1980 började Fremskrittspartiet ta form. Dess kärna var en krets marknadsliberaler – bland annat runt tidskriften *Farmand* – som inspirerades av Thatcher och Reagan. Den våg av privatiseringar, avregleringar och skattereformer som under 1980-talet svepte över västvärlden fick Hagen som sin kanske främsta talesman i Norge.

Runt honom fanns en grupp unga akademiker som såg till att bygga en välfungerande partistruktur och en gemensam marknadsliberal politik.

Så länge det nya partiet diskuterade ekonomi rådde samförstånd, men efter hand dök andra frågor upp på partiets kongresser. Det gällde synen på homosexualitet, om kyrkan skulle skiljas från staten, hur man skulle se på invandringen och – inte minst – det EES-avtal som knöt Norge till EU utan medlemskap.

Den marknadsliberala falangen såg inga problem med ökad arbetskraftsinvandring och krävde folkomröstning om EES-avtalet eftersom de såg EU som ett icke-liberalt projekt.

Det utlöste ett inbördeskrig i partiet och Carl I Hagen sökte stöd hos de ärkekonserverna som en gång varit kärnan i ALP men trängts undan av de unga marknadsliberalerna.

De konservativa företrädarna uppskattades dock inte av väljarna,

så Carl I Hagen bytte fot och lierade sig med de marknadsliberala krafterna.

2006 ersattes Hagen av Siv Jensen, och Fremskrittspartiets moderna historia började. Hon har beskrivits som en kallhamrad maktpolitiker och krönte sin karriär hösten 2013 då hon blev finansminister.

Vägen från Hagens populism till Jensens statsrådspost krävde en djupgående förändring av partiet. Under de fyra åren före valet i september 2013 arbetade Jensen och hennes kollegor i Stortinget systematiskt med att förbättra relationerna till de fyra andra borgerliga partierna. Allt fler sakfrågor blev med tiden föremål för gemensamma borgerliga skrivningar. Samtidigt sänktes partiets profil.

I valet 2009 blev FrP större än Høyre och Jensen insåg att det inte skulle kunna bli grunden för en borgerlig regering. Att FrP lyckades bli så stort i detta val förklaras delvis med missnöje över borgerlig splittring.

Denna splittring utnyttjades skickligt av Arbeiderpartiet. Jens Stoltenberg behövde bara peka på den borgerliga oenigheten och varna väljarna: Ni vet vad ni har, men inte vad ni får.

I valrörelsen 2013 var situationen dramatiskt annorlunda. De borgerliga partierna var mer eniga och hade ett tydligt budskap till väljarna: 8 år med Stoltenbergregeringen räcker, vi ger er en annan politik.

Den största stridsfrågan inom FrP har Jensen ärvt från Hagen: synen på Oljefonden. Hagen ville att regeringen skulle kunna disponera denna efter eget gottfinnande, vilket gjorde att han kunde vara mycket generös med oseriösa löften.

Under Siv Jensens ledning har FrP dock ändrat sig, det finns en gemensam regeringslinje för hanteringen av Oljefonden.

FrP:s landsmöte avhölls nyligen och det var en mycket stillsam tillställning. Det finns fortsatt en debatt om EES-avtalet, men det och synen på om Oslo ska ansöka om att bli OS-värdar 2022 var de enda riktiga stridsfrågorna.

Den fråga som Siv Jensen ännu inte vet svaret på är denna: Vad tycker Fremskrittspartiets väljare om att partiet nu är ett "vanligt parti", ett kompromissande maktparti?

Jag tror det populistiska arvet kommer visa sig vara starkt, och att Fremskrittspartiet bland annat av det skälet inte kommer att vara särskilt intresserat av en reformpolitik som är kortsiktigt impopulär men långsiktigt nödvändig.

Norges Olof Palme och en splittrad vänster

Jens Stoltenberg blir nu Natos generalsekreterare och i nästa månad utses Jonas Gahr Støre till ny partiledare. Han är en tidigare ämbetsman som blev politiker efter sitt nära samarbete med statsminister Gro Harlem Brundtland. Han kommer från en borgerlig miljö och har egentligen inga rötter i arbetarrörelsen – en norsk Olof Palme.

Gahr Støre var utrikesminister 2005–2012 och därefter socialminister fram till valnederlaget. Riktigt vart Arbeiderpartiet kommer att gå under hans ledning är för tidigt att säga, men mycket talar för att reformambitionerna kommer att sänkas.

En ung socialdemokratisk debattör, Aksel Braanen Sterri, har nyligen utkommit med en bok med den imponerande titeln ”Tilbake til politikken – hvordan Arbeiderpartiet igjen skal bli folkets parti”. På omslaget finns ett citat från Gahr Støre: ”Ett förstklassigt bidrag till debatt, forståelse och tro på politikens möjlighet”.

Boken kritiserar Stoltenbergs arbetslinje och innehåller en plädering för att riva upp pensionsreformen och skapa en ”mjukare” parti-profil.

Hadia Tajik, 30-årigt stjärnskott i norsk politik och kulturminister i Stoltenbergregeringens sista år, har signalerat liknande tankar.

Om detta blir det nya Arbeiderpartiets linje betyder det också att förutsättningarna för offensiva reformer av norsk politik försvagas.

Regeringsskiftet 2013 var ett nederlag inte bara för Arbeiderpartiet utan också dess stödpartier. Sosialistisk Venstreparti höll ut i åtta år, vilket gjort att partiet till skillnad från danska Socialistisk Folkeparti bevisat sig som maktparti.

Samtidigt har SV förlorat många, vinnare var i stället Rødt och Miljøpartiet De Grønne.

Rødt med sin karismatiske ledare Bjørnar Moxnes är ett mer radikalt vänsterparti som bildades 2007 efter en sammanslagning av Rød Valgallianse, Arbeidernes kommunistparti och trotskistiska Internasjonale Sosialister.

Miljøpartiet De Grønne (MDG) fick 2013 sin första företrädare i Stortinget, efter att ha kämpat för det sedan mitten av 1980-talet.

Valet 2013 innebar en mindre tillbakagång även för Arbeiderpartiets andra regeringspartner, Senterpartiet (Sp). Sp är ett pragmatiskt intresseparti för landsbygdsintressen och har ingått av och till i olika regeringar. En av partiets bärande idéer är ett benhårt EU-motstånd.

Avvaktande stödpartier

Det av den nuvarande norska regeringens båda stödpartier som torde ha störst förutsättningar att driva en reformpolitik är det liberala Venstre. Partiet klövs i EU-frågan 1972 och har liksom svenska Folkpartiet både en socialliberal och en klassiskt liberal falang.

Just nu kan den senare sägas dominera, vilket bedömare menar pekar på att partiet skulle kunna ingå i en breddad borgerlig regering efter valet 2017.

Den nuvarande partiledaren Trine Skei Grande ses som mindre tydligt socialliberal än företrädaren Lars Sponheim.

Kristelig Folkeparti är som jag uppfattar saken det mest unikt norska partiet. Det är inte en norsk motsvarighet till svenska Kristdemokraterna, inte heller en gren av europeisk kristdemokrati. KrF är ett alldeles speciellt norskt kristet parti med sina rötter på Vestlandet.

Jag minns från EU-valrörelsen 1972 den närmast hatiska propagan- dan som KrF-företrädare bedrev mot det ”katolska EU”. Detta är ett parti med ett annat tonläge, och ett annat sätt att se på kristendomens roll, än vad vi i Sverige är vana vid från KD.

Knut Arild Hareide är partiledare i dag och den bedömning jag hörde i Oslo var att han sannolikt inte är främmande att slå följe med Venstre in för att söka väljarnas mandat för en borgerlig fyrtiregering 2017.

Att Venstre och KrF valde att stanna utanför Solbergs regering i höstas var Solbergs första nederlag, men inte heller alldeles överraskande. Misstron mot FrP sitter djupt sedan Carl I Hagens tid.

Det är lätt att förstå att de båda partierna först vill se om Siv Jensen kan hantera både makten, partiapparaten och de egna väljarna under Solbergregeringens första år.

Ibland sägs invandringspolitiken vara ett viktigt skäl för Venstre och KrF att stanna utanför regeringen, men det kan ifrågasättas. Sedan Jensen tillträdde som partiledare har det inte egentligen funnits några stora skillnader mellan stortingspartierna i dessa frågor. Den lilla oenighet som återstod hanterades i regeringsförhandlingarna.

Bortsett från en del udda och mer extrema röster i FrP har det länge rått en betydande samsyn i norsk politik på invandringsområdet. Stolt- enbergs regeringar skiljer sig inte från Solbergregeringen i detta avse- ende. Vad gäller synen på invandring är skillnaden mellan Norge och Sverige betydligt större än mellan de norska partierna.

Slutsatser

Om man med svenska ögon ska försöka dra slutsatser av de norska erfarenheterna tror jag två sådana är särskilt viktiga.

- För det första: Att som betydligt mindre parti gå in i en regeringskoalition som Stoltenbergs regeringar betyder att man liksom Socialistisk Venstreparti får betala ett högt pris i form av minskat väljarstöd i konkurrens med andra partier.
- För det andra: Kommer vänsterpopulistiska Socialistisk Venstrepartis dyrköpta erfarenhet också att bli högerpopulistiska Fremskrittspartiets? Det får framtiden utvisa, men sannolikheten för en aktiv reformpolitik i Norge framöver är inte särskilt stor.